

Thuróczy Katalin

A Gyulai Várszínház „Sík-korszaka” (1973–94)

Sík Ferenc Békéscsabán született 1931-ben, itt is érettségizett. A háború után Féja Géza lett a könyvtár vezetője, ő adta először kezébe a nevesebb magyar szerzők műveit. Gimnáziumi osztályfőnöke Rábai Miklós – a Magyar Állami Népi Együttes későbbi vezetője – hatására kezdett táncolni, és lett tagja a neves táncegyüttesnek. Ebben az időben ismerkedett meg Kodály Zoltánnal, akinek szellemi hatása végigkíséri életén. Elvégzi az ELTE BTK magyar–történelem–francia szakát, majd 1963-ra a Színművészeti Főiskolát is, ahol Nádasy Kálmán tanítványa, 1963–65-ig Egerben rendez, 1965–82-ig a Pécsi Nemzeti Színházban rendező, később főrendező. Szoros alkotói kapcsolatba kerül Illyés Gyulával, és innen már egyenes út vezet a neves magyar írókig, Sütő Andrásig, Székely Jánosig. 1973-tól a Gyulai Várszínház művészeti vezetője, 1982-től a budapesti Nemzeti Színház rendezője, 1991-től főrendezője. Munkáját 1970-ben Jászai-díjjal ismerik el, 1975-ben érdemes, 1985-ben kiváló művész, 1988-ban A Magyar Művészetért Díjat, 1994-ben életműéért Kossuth-díjat kap. 1995-ben hal meg váratlanul.

1988. Új Tükör (Csáki Judit: *Negyedszázad* – interjú Sík Ferencsel)

„Rámént az életem a magyar drámára... de hát én ragaszkodtam a magyar drámához. Néhányszor „igazoltan”, de mindenkor keservesen. Szívós küzdelmet folytattam azért, hogy a magyar színház is létrehozza azt, ami az elmúlt időszakban szerintem elengedhetetlen feladata volt. Azt, amit a filmeseknél ugyanez a nemzedék csoportba verődve vagy egyenként megcsinált: jelenünket és múltunkat sikerrel emelte be a kultúrába. A prózaírók érintett generációja is teljesítette ezt a hivatását – a színház, pontosabban benne az én nemzedékem nem.

– A magyar színházi kultúra kiemelkedő értékei csak nagyon ritkán épültek be a magyar kultúra szellemiségébe; és nem forrtak össze azzal... a küldetészerűen vállalt, fontosnak tartott magyar drámákból sokszor gyenge előadások születtek – nemegyszer az én közreműködésemmel –; a kiemelkedő színházi produkciók, esztétikai felsőfokok viszont nem azokból a művekből jöttek létre, amelyek nekünk és rólunk szólnak.

– Nem tudom mért van ez így, csak azt tudom, hogy valami végleg elmaradt a magyar színházban. A mi nemzedékünk... nem végezte el ezt a hivatását... ennek a bizonyos esélynek – nevezhetjük színházművészeti küldetésnek is – a kihagyása azért fáj, mert időközben a helyzet más lett, s a kihívások is változtak. Az az esély tehát végleg elveszett.

– Gyulán sem valósult meg, kár lenne áltatni magunkat. De ott legalább markánsan látszik a küzdelem, s én állandóan felelni próbáltam a kihívásra – persze az utókor ezt aligha fogja értékelni...

– ...Az én szerepem: a váltóórá. Segíteni, hogy simán menjen a vonat, megakadályozni a kisiklást, a vakvágányt... Én szépen, folyamatosan szeretném; megőrizni az eredményt, a bukások tanulságait, megtartani a használható és kidobni, ami nem kell...

...a számok tükrében: 1973 és 94 között a Gyulai Várszínház 82 darabot mutatott – be és ebbe nem számoltam bele a gyerek-előadásokat, operákat, kisebb nagyobb versműsorokat, hangversenyeket, csupán a szó klasszikus értelmében vett színpadi műveket – ezek közül 51-et akkori kortárs szerző írt.

1973-ban vette át Sík Ferenc a Várszínház vezetését. Akkor már csaknem kilenc éve a Pécsi Nemzeti Színház rendezője, főrendezője volt. A magyar színházak történetében először, céljaul a kortárs magyar drámák előtérbe helyezését, játszását tűzte ki. Méltó segítőtársa volt ebben Czimer József – ő hozta össze Illyés Gyulával, és hármójuk közös munkájának nem maradt el az eredménye, az addig közepesen polgári pécsi színház a figyelem középpontjába került, sorozatban születtek az Illyés-bemutatók.

Gyulára kerülve – figyelembe véve a vár történelmi hangulatát –, megkísérelte itt is kortárs szerzők darbjait színpadra állíttatni, bővítve a határon túli magyar írók műveivel. A Sík Ferenc nevével jelzett korszak első bemutatója a Miszlay István rendezte *Hunyadi* – Darvas József darabja. Darvas akkoriban az elismert írók közé tartozott, aki drámaíróként is jelentős sikereket mondhatott magának: a *Kormos ég* (1959), a *Hajnali tűz* (1961) és a *Részeg eső* (1964) után két történelmi drámát is írt, a *Zrínyit* 1967-ben, és Gyulai Várszínházban bemutatott *Hunyadit*, amelyben a történelemben felelősen szerepet vállaló ember cselekedeteinek politikai és morális vetületeit vizsgálta. A nagy-szabású, látványos produkció sikert aratott, noha a színház műszaki feltételei akkor még nem feleltek meg az igényesebb produkciók támasztotta követelményeknek.

Az ugyanebben az évben színpadra kerülő *Pathelin mester* bemutatója – amelyhez Hubay Miklós írt előjátékot – például technikai hibák miatt összeomlott:

„...kétszer akadt meg az áramellátás, a transzformátor kiégett, a műszaki ellenőrzés készülségét ellátó autó valahogyan eltűnt, az ügyeletes szerelő nem tudott megbirkózni a bajjal... A villanyincidens mindenekelőtt a Hubay Miklós által írott (s az 1955-ben született, majd most a szabadtéri előadás igényeire átformált) Előjátékot érintette és szakította félbe kétszer is.” (1973. Magyar Hírlap, Geszti Pál „Pathelin mester”)

Maga az előadás sikert aratott, lévén kellőképpen profán, szemtelen, mulattató, elnyerte mind a közönség, mind a kritikusok szimpátiáját.

1974-ben már határozottabban körvonalazódik Sík elképzelése. Ugyan a két nagy-színpadi produkció közül az egyik, Tirso de Molina: *Zöldnadragos lovag* című bájos történelmi vígjátéka, de a másik, a Sík rendezte darab, súlyos történelmi tragédia. Ha ismerjük a kor – azóta sajnos ismét divatba jött – nézeteit, tudhatjuk, mekkora merészséget jelentett a hagyományok megtörése, az hogy nyári, szabadtéri előadáson nem vígjátékot, komédiát, igénytelen, könnyű műfajú művet, hanem katartikus élményt nyújtó tragédiát mutat be egy színház.

„Évek óta ingerült viták parázslanak föl a fővárosi szabadtéri színpadok nyári műsorairól. Sokan úgy vélik, hogy a kánikula fölös számban csalja elő kulturális életünk szeplőit, a habkönnyű, suta, együgyű vígjátékokat, az olcsó sablonokkal mulattató operetteket. A közönség érdeklődésére, megváltott jegyekben kifejezett szavazataira, a forrásra hivatkoznak a programok szervezői. (Úgy vélik, hogy a melegben – a fizika törvényeivel ellentétben – összezsugorodik, kisebbedik az igényes szórakozást igénylők tábora és a színvonalas művek befogadásának képessége...) A vitázók figyelmét tisztelettel fölhívom Gyulára... Július elején magyar történelmi drámával nyitnak. Ösbemutatóval, ha megfelelő mű találtatik. A néhezveretű, meggondolkoztató, tragikus históriai játékot könnyebb, oldottabb, csendes mo-solyt fakasztó, vidámságra hangoló darab követi.”

(1974. Petőfi Népe, Heltai Nándor: Színészek a várban)

Nos, találatott megfelelő mű, Száraz György: *A nagyszerű halál* című drámája. A választott téma előrevetíti a mű hangulatát: az aradi tizenháromról, a magyar történelem tragikus sorsú mártírjairól szól a darab. Az író gondolati síkon végigjárja a halálra ítélték szenvedéseinek, kételyeinek valamennyi stációját, a felcsillanó és szertefoszló re-

ményt: talán mégsem kell meghalni, vitáikat, terveiket, amelyek már nem valósulhatnak meg, gyakorta gyűlölségeiket, hiszen ők is emberek, telve felgyülemlett indulattal, végül a hősi halál vállalását, belátva, csak ily módon őrizhetik meg magukat, hitüket, emberségüket, csak így maradhatnak hűek esküjükhöz.

A szerző, Száraz György, így nyilatkozott a darabról: „Az aradi tizenhárom ötnegyed évszázada egységes szoborcsoportozatot alkot a nemzeti emlékezet panteonjában. De ha nevéket kérdezzük, kiderül, hogy a műveltebbek is csak négyet-ötöt tudnak összekotorni emlékezetük legaljáról. De minek is? Hiszen ők: a tizenhárom aradi vértanúk. Nincs arcuk, nincs egyéniségük, nincs nevük. Előéletük sincs, tetteik feledésbe merültek... Gyáva nem akadt köztük, mind szépen haltak meg... De nem voltak forradalmárok. Politizáltak, pártot ütöttek, intrikáltak és féltékenykedtek; egykalapba ráztak kasztszellemet és katonai öntudatot, barátságot és nemzeti érdeket... nekik kellett fizetni mindenért és mindenki helyett... (1974. Pesti Műsor Száraz György: A szerző a darabról)

Sík balladai hangulatot teremtve, oratorisztikusan értelmezte a darabot. A várfokra állított bitófák sora, a gyertyás halottsirató asszonyok sorfala, a színpadon bútorként használt koporsók csak fokozták a drámai légkört. A siker nem maradt el – a nézők cáfolták azt a megalapozatlan feltevést, miszerint nyáron csak könnyű műfajú darabokat érdemes játszani –, és kezdetét vette egy páratlan színházi kísérlet, olyan, amilyen sem addig, sem azóta nem volt Magyarországon: évente új és új kortárs szerzők által írt történelmi drámák sorozatos bemutatója.

1975-ben Gyula városa és a nyári játékok vezetői közösen, meghívásos drámapályázatot hirdettek, ezzel is serkentve az írókat: írának a várszínpadra történelmi darabokat. Nem tudom szám szerint hány pályamű érkezett, de kettő közülük színpadra kerülhetett. A nyári szezon első bemutatója Veress Dániel határon túli magyar író *Véres farsangja* lett. A történelmi dráma főhőse Báthory Zsigmond, Erdély XIV. században élt fejedelme. A darab szemlélete meglepő: azt bizonyítja, vezeti végig, hogy a fejedelem nem saját elhatározásából lett véres kezű zsarnokká, hanem tehetségtelenségből. Rémtetteinek fő motiválója saját tehetetlensége: nem képes a rábízott országot vezetni, nem képes megoldani a történelmi helyzetet, amelynek – akaratán kívül – főszereplője. A mellékszereplő két Báthory: a nőfaló Boldizsár és a bíborosi széket uralkodói trónra cserélő András, Zsigmondhoz hasonlóan, csúfosan elveszíti a játszmát. A darab bár tehetséggel íratott, sok hiányossággal küzdött, amelyeken még a rutinos rendező, Sík sem tudott változtatni. A cselekmény fonalán csomók, hurkok és bogok keletkeztek, nehezen követhetővé vált a történet. Ami dicséretre méltó: a szándék, a kísérletező kedv, amely lehetővé tette a nézőknek, alkotóknak egyaránt, hogy új gondolati utakat járjanak be.

A másik nagyszabású várbeli produkció ugyancsak a drámapályázatra érkezett, Görgey Gábor *Törököt fogtunk* című gunyoros-szellemes darabja. Alapötletét egy Gyuláról szóló históriás énekből merítette a szerző, amely szerint a XVI. század végére lanyhult a háborús kedv, törökök és magyarok kevesebb kedvvel kaszabolták egymást. A képzeletbeli Gyapjas várban – amolyan harmadosztályú végvárcsokról lévén szó – a katonák nem teljesítik a király által előírt „normát”, ezért nem kapják meg az őket illető zsoldot. Török fejek kellenek hát, de ezeket nehéz beszerezni, mert a muzulmán hadak nagy ívben elkerülik a várat. A vár élelmes ispánja egyezséget köt a szemben álló ellenséges hadak parancsnokával, hogy az a túlbuzgó, karrierista törököket átküldi a várba, így két legyet ütnek egy csapásra: meglesz a kellő számú levágott fej a magyaroknál, a török vezér pedig megszabadul kellemetlenné váló katonáitól. Remekül működik az üzlet,

mígnem egy Tinódi Lantos Sebestyénhez hasonló vándor dalnok fel nem buzdítja a vár népét, akik gatyába rázott lelkiismerettel le nem kaszabolják a szerződés megújítására érkező török küldöttséget.

A darab második része itt is kuszábbra sikerült, Görgey próbált műfajt váltani, gunyoros-szellemes abszurdból melodramatikussá forgatva a cselekményt. A rendező, Sándor János sem tudott mit kezdeni a helyzettel, így sikeres, de nem maradéktalanul jó előadás született. Ami érdeme, sikerült olyan nagy neveket lecsábítani a várba, mint Cserhalmi György, Pécsi Ildikó, Körmendi János.

A Várszínház programja bővült: hangverseny és kétrészes „folklór-játék” színesítette, táncgyüttesek, népi zenekarok fellépésével.

1976-ra a Gyulai Várszínház a szabadtéri rendezvények legrangosabbjává lépett elő. Megtartva az előző év populárisabb rendezvényeit: folklór-játék táncgyüttesekkel, zenés irodalmi séta, Ex Antiquis koncert – két nagy, és két kisebb színpadi produkciót hozott létre, mind a négy élő magyar szerző műve.

A Várszínhádon Marton Endre rendezésében, Sinkovits Imrének, Kálmán Györgynek, Kállai Ferencnek és a Nemzeti Színház legjobbainak közreműködésével bemutatják Keresztury Dezső *Nehéz méltóság* című, Zrínyi Miklósról szóló történelmi drámáját. *„Egy Zrínyi-dráma fő kérdése csak ez lehet: miként képes élni, küzdeni és meghalni az az ember, aki a helyzet kilátástalanságát mindenkinél jobban látja s mindenkinél mélyebben átérzi. És hogy ez az ember, minden más lehetőséget elvetve, megmaradt önmagának és magyarnak, nem alkudott, hanem élt és meghalt szerencsétlen hazájáért: ez teszi Zrínyi Miklóst nemzeti hőssé, és ez teszi drámai hőssé is. Keresztury Dezső... koncepciója e felismerést öltözteti drámai formába. Hiszen ezért választotta cselekménye idejéül az utolsó esztendőt, ezért zárta be a sokat utazott hőst a csáktornyai várba... Erre az utolsó évre már megkoptak, elhullottak az illúziók, és maradt a szembenézés a pöre, borzongató valósággal.”* (1976. Színház. Szántó Judit: A drámaíró nehéz méltósága)

Az előadás valódi, nagy siker. Közönség és színészek együtt ünnepelnek. Nagyformátumú alakítások, elegáns, nagystílusú rendezés – Gyula a magyar színházi élet középpontjába kerül.

A tragédiát vígjáték követi – Illyés Gyula: *Dániel az övéi között...* ugyancsak parádés szereposztással, a főszerepeket Mensáros László, Halász Judit, Jordán Tamás játssza, a darabot Sík Ferenc rendezi. Talán még sosem alakult ki író és rendező között ilyen bensőséges munkakapcsolat, mint Illyés és Sík között. Az akkor már nem fiatal író sorozatban írja a pécsi színháznak a darabokat, ahol évente be is mutatják azokat. A magát dunántúlinak valló író, aki Ozorát tartja az ország közepének, ebben a művében a békési, Gyula környéki protestáns falvak múltját fürkészi. Nem kell túl mélyre nyúlania emlékezetében, hiszen anyai ágon egyik őse ezen a környéken szolgált, mint protestáns pap, és itt épített templomot falujának. *„Nagyatyai emlékektől még előbbi nagyatyai emlékekhez haladva már az ezerhatszáz éves békési tájain gyalogoltam, én, a dunántúli jöttment. Amikor ez a táj még lápvilág volt, akár a Sárrét: mocsárlakó pákászokkal, szegénylegényekkel, hitvallókkal... A legmélyebb múltba várt a legelőbb jelen. Ritkán tudtam így magamról beszélni, mint e vígjáték hőseinek, a világmentő sárréti prédikátornak a nyelvével...”* Innen tehát a darab alapötlete: Dánielt a sárréti fiatalembert községe angliai tanulmányútra küldte – a darab indulásakor éppen hazafelé készülődik. A vígjáték klasszikus szabályai szerint vikáriusának lánya, Deborah beleszeret, és vállalja, hogy elkíséri a vadregényes magyar pusztára. Az angolok elborzadva menekülnek vissza csöndes polgári hazájukba,

látván a sárréti viszonyokat, Dániel természetesen marad, és paticsból építi meg a maga templomát Isten nagyobb dicsőségére és az egyszerű, szegény emberek épülésére.

Az előadás valódi sikert arat, nemcsak a nézők előtt, hanem kényes ízlésű szakmai körökben is. A kritikusok kénytelenek elismerni, a könnyedség és a magas művészi színvonal nem zárja ki egymást.

Síknak még ez sem volt elég, a vár mögötti nádas szélén, éjszakai előadásban mutatta be Lászlóffy Csaba *Nappali virrasztás* című háromszemélyes kamaradarabját, amely 1849-ben játszódik, és a bujdosásban találkozó Bajzáról és Vörösmartyról szól. Mintha filmen elevenedett volna meg a valóság a nézők körül, tüzek lobogtak, közeledő lódobogás jelezte: fegyveresek keresik a bujdosókat, s mindezt a csillagos ég alatt, a környékbeli békák zenei aláfestésével. Varázslatos előadás született – olyan nagy sikerrel, hogy – szokásától eltérően – a következő évben is műsoron tartotta a Várszínház.

A választékot bővítette Kocsis István *Bolyai János* című monodrámája, amelyet Piróth Gyula adott elő a vár lovagtermében.

1977-ben pedig mintha a sokat is tetézni akarná Sík, a három új magyar darab mellett, passiójátékot, monodrámát és neves színészek előadóestjeit is műsorra tűzi.

Az első bemutató Hernádi Gyula *Szép magyar tragédiája*. „*Megszoktuk, hogy Gyulán olyan együttesek szerveződnek, amelyek a színház teremtőit, az írókat, a rendezőket, a színészt, a scenikust nem egymás előtt, egymás kárára akarják érvényesíteni...* – kezdi kritikáját Illés Jenő – *Hernádi Gyula Szép magyar tragédia című darabja olyan színszerű, fordulatossá, látványosságra csábító színpadi mutatvány, amelyben a groteszk, a tragikus, sőt bohózat elem a reális lélekrajzi villanásokkal elegyedik, látomás a történelemtől és a történelemben helyét, célját kereső emberről...*” (1977. Film Színház Muzsika Illés Jenő: A szabadságharc utóéletei).

A darab középpontjában két emigráns áll, akik 1849-es kudarc után harcostársakból ellenfelekké válnak. Egyikük forradalmár marad és Mexikóba utazik harcolni a népszabadságért, másikuk itthon építi légvárát, hazaszeretetre hivatkozva szövetkezik a reakciós hatalmakkal, árulásait érzélgős, hazafias mázzal vonva be. Hernádi világosan és pontosan rajzolja meg a két utat: azt, amelyben az egykori szabadsághős személyes karrierjét építve behódol a zsarnokoknak, és a másikat, a nehezebbet, amely az egyetemes függetlenség kivívásától reméli a magyar ügyek megoldását is. Az előadást Szinetár Miklós rendezte, árnyaltan, biztos kézzel, elegánsan. Ami kuriózum: a darab songjait Bereményi Géza szövegeire Cseh Tamás írta és énekelte.

Az évad második bemutatója a Garai Gábor írta költői mű, az *Orfeusz átváltozásai*. A vár melletti tó vizén, a parton és a két szigeten játszódik a cselekmény. A nézők maguk is a vízen lebegnek pontonokból összeállított nézőtéren. A látvány páratlan: víztündér szalad a víz felszínén (Bakó József scenikus találmánya a vízfelszín alatti palló), Charon szuszogva evez ladikján az innenső- és az alvilág között, a Hold tányérja tükröződik és békák százai szolgáltatják a háttérzenét. A Pécsi Balett táncosai, mintegy megkettőzve a főszereplők személyiségét, táncsal kísérik a színészek játékát. A baj csak az volt, hogy Garai bensőséges költői szövegét elnyomta a flóra és fauna. A látvány és a mikrofonnal kierősített színészi hang nem vált egységessé. Nagyszerű próbálkozás volt, amelynek tanulságait levonta a rendező, Sík Ferenc. A siker természetesen így sem maradt el, és a szokatlan előadás még több nézőt vonzott a Várjátékokra.

Eközben a Gróza-parkban a Ruszt József rendezte *Magyar Passió*ban olyan színészek játszanak, mint Jordán Tamás, Kézdy György, Szakácsi Sándor.

„*Még bizonyára sok meglepetést tartogat számunkra a »csillagszínházak« szezónja, de az*

máris megállapítható, hogy Páskándi Géza *Távollévők* című tragikomikus bohózatának előadása a nyári évad egyik legizgalmasabb eseménye...” írja Tiszai Lajos a Békés Megyei Népjárásgban. „...Valló Péter rendezői felfogásában nem időhöz kötött mű. A törökök – mint ellenség – exponálása csak fikció, amennyire a másik tábor is vegyes: a kalapos királytól a markotányos nön, a K.u.K katonán keresztül ott van Páskándi különösen szerkesztett »hadserégében« a hadfivá sose váló polgár, és businessman is... Nincs szükség olyan győzelemre, amelyben mind a két fél elpusztul, mondja Páskándi összefonódó gondolatainak egyik láncszeménél...” A siker – annak ellenére, hogy a második rész kuszább szerkesztésű a kelleténél – nagy.

Az 1978-as évad oly bőséges programokban, hogy a pusztá felsorolása is sok. A várszínpadon a szokottnál korábban, már június 30-án megtörtént az első bemutató: Sárosspataki István *Körmives Kelemennéje* került színre Rakovszky Tibor rendezésében – a főszerepet Ronyecz Mária játszotta –, közben a strandon Hegedűs Géze *Fehérlófia* című mesejátékát mutatják be Nagy András László rendezésében. A vár mögötti parkban *Kocsonya Mihály házassága*, és a Mocsár Gábor írta *Az özvegyi hűség*, a vár lovagtermében román és szlovák nyelvű előadások, a Gróza-parkban Madách Imre *A civilizátora*. Utcai bábjátékok, folklórműsor, monodráma szerb nyelven...

Eközben a vár színpadán Székely János *Caligula helytartója* című, legendássá vált előadását próbálja Harag György. A darab azóta a magyar klasszikusok közé emelkedett, akkor új volt és pontos, fegyelmezett gondolkodásával, letisztult gondolataival, kristálytisza dialógusokba szerkesztett filozófiai eszme-futtatásaival a zsarnokság és szabadság határaitól – sokkolóan hatott a közönségre. „Színpadainkon ritkán látni ilyen tiszta, a néző figyelmét a mélység felé vonzó értelmezést. Harag György előadása... salak és sallangmentes. Elméletben eddig is közhelynek számított az, hogy az irodalom és a színház szembeállítását ál-ellentét. E hitünk és tudásunk jeles gyakorlati bizonyítéka ez a gyulai Székely-bemutató” (1978 Színház, Szekrényesy Júlia: Az erkölcs helytartója)

Bármennyire érdekes is volt az utána következő bemutató, Gobby-Fehér Gyula jugoszláviai magyar író műve, az 1302 és 1307 között játszódó, a tatárdúlás és IV. Béla király halála utáni zűrzavaros időszakban játszódó *A budaiak szabadsága* a Caligula sikerével nem vehette fel a versenyt.

Az 1979-es nyári évad ugyanolyan bőséges, mint az előző. Nyolc produkció került színre, ebből négy kortárs, történelmi dráma. Műfajilag is igen változatosan: monodrámától (Maróti Lajos: *A számkivetett* – Sinkovits Imrével Dante szerepében, és a Bethlen Miklós *Önéletírásából* Nemeskürthy István által összeállított: *Noé galambja* Bánffy György előadásában) a nagyszínpadi monstre produkcióig mindent megtalálhatunk benne. „Mellékprogramként” az akkor már világhírű Pécsi Balett táncolt a Tószínpadon három este Bach, Monteverdi és Orff zenéjére, a Várfürdőben pedig ismét gyerekelőadás készült – nemes anyagból. Olyan kiténő színészek előadásában, mint Tyll Attila, Káldy Nóra Koncz Gábor láthatták a nézők Tamási Áron *Öldögölés* című mesejátékát.

A Várszínpadon először Nemeskürthy István *Szép ének a gyulai vitézekről* című drámáját mutatták be Szász Péter rendezésében, a neves filmrendező ritka színházi kirándulásainak egyikeként. „Ha jól belegondolunk – írja Sass Ervin, a Békés Megyei Népjárásgban – egyszerűen érthetetlen, hogy a várszínház 15 éves fennállása óta csak mostanra jusson eszébe valakinek, hogy drámát írjon az 1566-os tragikus végű várvédelemről, a gyulai vitézekről és az ugyanúgy tragikus sorsú főkapitányról, Kerecsényi Lászlóról... Kerecsényi László magatartása, szerepe az 1566-os bukásban évszázadok óta tisztázatlan; történetírásunk sokszor homlokegyenest ellenkező dolgokat állít róla, még halálának körülményei sem bizonyosak.”

Nemeskürthy a hiányos-hézagos történelmi lejegyzéseken kívül csak az 1556–66 között született históriás énekekre támaszkodhatott, amelyet ismeretlen szerző jegyzett le. Kritikus vélemény szerint a mű nem elég érett, a rendezés kapkodó, a nézők ezzel szemben szeretik.

A másik várszínpadai mű, Illyés Gyula *Homokzsák, avagy nevetni könnyebb* című darabja is változó hangú kritikákat kapott. A szereposztás kitűnő: Ronyecz Mária, Sinkovits Imre, Pásztor Erzsébet, Hernádi Judit, Vári Éva, Papp Éva, a rendező pedig Sík Ferenc. Talán a darabválasztás volt elhibázott – a zárt, szobadíszeret igénylő darabhoz sehogy sem illt a festői, ám hangsúlyozottan történelmi környezet, a két világháború között játszódó polgári hangvételű darab nehezen illeszkedett a rusztikus környezethez, ki tudja. Sík is érezhette, pótolni kéne valamivel a hiányzó hangulatot: előadás előtt, és utána a vár körül lacikonyhás mulatság részesei lehettek a nézők, szünetben édesbús régi slágerket hallgathattak, de mindez együttvéve sem érte el az előző év veretes sikerét.

Talán az előző év tanulságait levonva, 1980-ban kevésbé bőséges műsorral állt elő a Várszínház.

A Kodály-esten túl (a *Szekelyfonót* és a *Psalmus Hungaricus*-t adták olyan első osztályú énekesek előadásában, mint Melis György, Komlóssy Erzsébet, Korondi György, Palcsó Sándor), mindössze három, neves és elismert írók által írott színdarab került bemutatásra. Az első közülük a Nemzeti Színház társulata által játszott, Marton Endre rendezte, *Az a szép fényes nap* volt. A Budapesten 1976-ban már játszott Szabó Magda-darab csaknem változatlan formában került a gyulai vár színpadára – Kálmán György egykori szerepét Szersén Gyula játszotta – és ugyanolyan magas színvonalúnak mutatkozott, mint eredeti környezetében – sőt jól tett a valódi történelmi háttér.

A másik bemutató, a *Hugenották*, szerzője Székely János. A darab kevésbé merész gondolati íven mozog, mit a nagysikerű *Caligula*. A történet a XVIII. században játszódik a protestáns Grenier-fivérekről szól, akiket hitükért a toulouse-i várbörtönben tartanak fogva. Vitában állnak a világgal, egymással, a korrallal, amelyben élnek, a hatalommal, hasonlóan a székely drámahősökhöz. A Szinetár Miklós által rendezett előadás fegyelmetre és pontosra sikerült, de hiányzott belőle az a tűz, az lobogó belső hit, amely a Harag György által színre hozott *Caligulát* feledhetetlenné tette.

A Gróza-parkban színre kerülő Teleki László-darab, a *Kegyenc* nem kortárs szerző műve, talán ezért igyekezett Katona Imre, a rendező korban közelebb hozni a római korban játszódó darabot. „*Quintus Maro, a kitűnő szakács palacsintát süt. Palackos gáztűzhelyen... A még ide-oda kószáló, csellengő színészek esznek-isznak... A gáztűzhely lángja a magasba vág... Katona Imre rendezése minden köntörfalazás nélkül erre teszi a hangsúlyt: a fogyasztói társadalom viszonyai közepette, a felborult, hibás értékrendszerben önmaguk ellenkezőjébe fordulnak a tettek, nem érnek célt a szándékok, mindent a pusztulás fenyeget... Nincs egyetlen eleme a produkciónak, ami ne volna indokolható, ne lenne tartalmas. Csak együtt indokolatlanok, tartalmatlanok. Kioltják egymást.*” (1980 Színház, Tarján Tamás: Tűzek Gyulán) Az Universitas Együttes előadása sikeres, fiatalok játszzák fiataloknak, de nem eléggé újszerű és izgalmas. Másutt már látott színházi elemek, eszközök paneljaiból épülő.

Annál izgalmasabb Jancsó Miklós rendezése, állandó alkotópátnere, Hernádi Gyula *V.N.H.M.* című darabja.

„*E látszólag fektelen, örült komédiában ugyanaz a komoly kérdés foglalkoztatja az írókat, mint ünnepies-patetikus »rekviemjeiben«: életében azonos-e önmagával (korábbi és későbbi énjeivel) az ember – s halálával megszűnik-e léte?... A zsarnokok, népnézők, világetetők*

egymás gyermekei – ez Hernádi jelképből színpadi cselekményvalósággá fordított alapgondolata. Ezúttal – a Julius Caesar – Napóleon-féle családja után – az I. Károly (Cromwell) – Ferenc József – Horthy Miklós – Hitler & Co. – Szálasi – Farkas Mihály sort vázolja föl... A Jancsó Miklós rendezte előadásnak sok olyan hozadéka van, ami a túlságosan méltóságteljes, sokszor humortalan és görcsös magyar színházművészetre pezsdítő hatással lehet... Bizonyára sokan hajlanak... a lehetőségre: Hernádi darabjának nemcsak eszköze és formája blóddli, hanem a tartalma is: ne keressünk benne értelmet, ne hánytorgassuk fel a torzított történelmi tényeket és viszonyokat...” (1980. Színház, Tarján Tamás: Felüdít a dupla buborék)

Az 1981-es nyári színházi évad ismét Illyés-darabbal – sőt, darabokkal – kezdődik Gyulán. A nagy hármast, Illyés, Sík és a pécsi színház neves dramaturgia, Czimer József tiszteletreméltó együttműködésnek eredménye a két darab születése. A *Bolhabál* (Rencz Antal rendezésében) vérbő népi komédia a békéscsabai társulat előadásában, a *Sorsválasztókat* Sík állította színpadra. Az akkor hetvennyolc éves író saját korának problémáira kereste a választ. Modern társadalmi dráma született, amelyet nem segített a történelmi környezet. A következő bemutató, Hubay Miklós *Túszedőkje* ugyancsak kuriózumnak számított, hiszen a szerzőnek több mint öt éve nem volt magyarországi bemutatója. A drámát Euripidesz ihlette, főszereplői Oresztész, Elektra, és a klasszikus történet többi ismert alakja. Az író így foglalja össze darabja cselekményét: „képmutató nagybácsi, hogy megszerezze magának unokaöccse és -húga országát, igyekszik őket a törvény erejével öngyilkosságra kényszeríteni; a halálraítélt fiatalok bosszúból elfogják álnok nagybátyjuk világszép feleségét és kislányát...” A darabból külsőségeiben – kiegészített autóröncs, high-tech hanghatások – és szellemiségében is modern előadás születik. Főszereplője az akkor friss diplomás Bubik István...

A nyári évad legizgalmasabb előadása mégis Filadelfi Mihály *Torzó Messiása* lett. Nem csak a parádés szereposztás miatt – Mécs Károly, Bodrogi Gyula, Szacsavay László, Őze Lajos játszották a főbb szerepeket – hanem aktualitása miatt is. A cselekmény ugyan korábban, 1911-ben játszódik... „1911 május 17-én Békéscsabán a visszafojtott indulatok iszonyata megbénította a levegőt. A város urai sohasem rettegtek annyira, mint most, ebben a csendben... A déli harangszó után megindult a feketeruhás áradat. Jött a vezérért gyászoló nép...” A meggyilkolt parasztvezér, Achim András élete kelt életre hetven évvel később. Azé az emberé, aki hatékonyan képviselte a kisemmizetteket, képviselőként bejutott a parlamentbe is, de sem pénzzel, sem politikai nyomással nem lehetett álláspontja feladására kényszeríteni. Csak fegyverrel. Sík látványos és korhű tablóa ágyazta a történetet, nagyszabású előadást hozva létre.

Na és persze nem szabad elfeledkeznünk a Bartók-centenáriumról: a Vár- és a Tószínpadon öt estén keresztül hallgathatták-láthatták a nézők Bartók műveiből *A kékszakállú herceg várát*, a *Magyar parasztdalokat*, és a *Cantata Profanát*.

1982-ben lett Sík Ferenc a Nemzeti Színház rendezője. Talán a túlzott megterhelés az oka, hogy ebben az évben nem rendez Gyulán. A nyári évad is szegényesebbre sikerül, mint az előző években, mindössze egy kortárs darab kerülhetett színre, az immár háziszervezőnek számító Székely János *Vak Béla királya* Marton László rendezésében, többségében vígszínházi művészek előadásában. Mint a Székely-darabok többsége, ez is szigorú mértékkel mérő, állhatatosan politikai darab. „... úgy vizsgálja a pártpolitika és a nemzeti egységpolitika közötti viszonyt, bonyolult kapcsolatrendszerrel, hogy abban lehetetlen nem felismernünk századunk tapasztalatait, lehetetlen nem érezniünk a szektás elzárkózás, a kirekesztés koncepciójával való vitát... A vak király és a szemeként is funkcionáló Gellért látják világosan, hogy a veszélyhelyzetben az egység politikáját kellene még erőteljesebben

folytatni, s éppen nem a pártok közötti leszámolásra kellene felhasználni a válságot...” (1982. Népszabadság, Zappe László: Székely János: Vak Béla király)

A gyulai nyár másik izgalmas produkciója a különös sorsú *Oroszlánok Aquincumban* című Jékely Zoltán-darab volt. A sors tragikus szeszélye, hogy csakúgy, mint a költő apjának, Áprily Lajosnak *A bíboros* című drámája, ez is posztumusz bemutató lett. A darab hosszú ideig kallódott, első változata 1964–65 körül készült el, és színpadra kerülését már nem élhette meg a szerző, aki a költő-főszereplő alakjában, Lupuszban valamiféle önportrét rajzol meg: az antik kultúra utolsó képviselőjét egy barbár korban. Az Iglódi István rendezte előadásnak voltak gyengéi és erősségei. Erősségének az olyan neves színészek szerepeltetése mondható, mint Óze Lajos, Igó Éva, Szerencsi Éva, gyengéje pedig, hogy a „dramaturgiailag letisztított” darab éppen költészetét veszítette el. A rendező látványos megoldással próbálta ellensúlyozni a veszteséget: az első részt a Várszínpadon, a másodikat a Tószínpadon láthatta a közönség.

A Várszínpadon bemutatott musical, a *Tévedések vigjátéka* – Shakespeare nyomán – az első ilyen kísérlet – sikeresnek mondható, az évadot a Várfürdőben játszott Czukás István-mesedarab, a *Gyalogsíllag*, és a Kodály-centenárium ünneplésére előadott *Székelyfőnök, és Psalmus Hungaricus* tette teljessé.

1983 ismét a bőség éve. Az évad Kolozsvári Grandpierre Emil vigjátékával, a *Párbaj az árnyékkal* kezdődik, amelyet Csizsár Imre rendez. „Az elbeszélte történet valahol és valamikor a Horthy-Magyarországon, vármegyei urak és szolgálatukban vergődő újdonszok között játszódik. Egy olyan »fenn az ernyő, nincsen kas« világban, amelyben ki-ki a maga módján, a maga kisszerű praktikáival keresi a boldogulás útját...” (1983. Nők Lapja, Földes Anna: Gyulán láttuk) A darab szellemes, a rendező nagy gyakorlattal rendezte meg. A színészek jók – kiemelkedik közülük Igó Éva alakítása – mindent összevetve kellemes, szórakoztató este kerekedett belőle.

Mintegy az önfeladt szórakozást ellensúlyozandó került színpadra Németh László drámája, a *Sámson*. A darab ugyan 1945-ben íródott, de köldökzsinórja Békéshez kapcsolja a szerzőt, ahol a rizsföldeken kénytelen dolgozni. „Ott írtam meg, a Holt-Körös partján, az egyetlen verses színdarabomat. Sámsonról szolt, a visszatérő erőről – az én márciusi megújulásom dörömbölt, kérkedett benne, holott mikor írtam, ez a Sámson már megint vissza volt kötözve.” (Németh László: Óraadók királysága) A dráma nem is annyira a visszanyert erőről, sokkal inkább az írórt ért megaláztatásokról szól.

A harmadik, immár Sík rendezte előadás, Hubay Miklós *Különös nyáréjszaka* című darabjából készült. Az író érdekes-abszurd gondolati kísérletének lehettek részesei a nézők: mi lett volna, ha Ferenc József és Sigmund Freud találkoznak az első világháború kirobbanása előtt? Mire ment volna a mindenre nyitott gondolkodó a végtelenségig konzervatív, kő-agyú császárral? Megakadályozható lett volna az I. világháború kirobbanása? A válasz épp oly sokrétű, mint a kérdések sorozata. A rendező végigjárja a kérdés valamennyi rétegét, együttgondolkodásra készítette a nézőket.

Kiegészítőként a Várfürdőben Illyés Gyula *Szélkötő Kalamonáját* játsszák.

Az 1984-es év valódi meglepetéssel szolgál. Fiatal szerző darabját rendezi meg Sík a Várszínpadon, Nagy András *Báthory Erzsébetét*. A darab különlegessége, hogy – a szokástól és hagyománytól eltérően – nem sokszereplős monstre produkció, hanem mindössze három szereplős. Nagy András nem ad teret a látványosságnak, moralizáló történelmi tragédiája gondolkodásra ösztökél. A mohácsi csatavesztés után nyolcvannégy évvel játszódik a darab cselekménye: a szétszakadt ország vére menő politikai csatározások színtere. Az erdélyi fejedelmek és Habsburgok birodalmának határvidékén áll a Csejte

vár, a vár, úrnője Báthory Erzsébet, rokonának, Báthory Gábornak feltétlen híve, aki megelégtelve a Habsburgok önkényeskedéseit „...elhatározta; várainak fegyvereseivel is segíti a királyi Magyarország megszerzésére törekvő fejedelmet... ezt a lépést fia – pontosabban annak nevelője – és vejei nem nézték tétlenül. Rávették Thurzó György nádort: fogassa el az úton lévő asszonyt és kíséretét. A politikai bűn eltussolására pedig kifundálták a jobbagyálánnyal való kegyetlenkedés történetét, amiért nem járt fővesztés és birtokelkobzás...” A darab mennyiben fikció és mennyiben dokumentum-dráma, nehéz lenne meghatározni. Nagy András szinte valamennyi darabjában szívesen moralizál. Itt sem dönti el, Báthory Erzsébet valóban leányok vérében fürdő szörny volt, vagy korabeli koncepciók per áldozata, amely arra irányult, hogy hatalmas birtokait a „családi-udvari-nádori mafia” megszerezze. Sík Ferenc rendezése látványelemekkel is megsegítette a tragikus hangulatot, gyertyákkal vonuló lányokkal, siratóasszonyokkal fokozta. Méltán aratott nagy sikert az előadás, amelyből a két színész, Béres Ilona és Avar István alaposan kivette részét.

A szigorú, majdnem puritán előadás után Jancsó Miklós vette át a színpadot, Gyurkó László *Faustus doktor boldogságos pokoljárása* című darabját rendezve. Jancsó–Gyurkó előadását hagyományos dramaturgiai szemlélettel lehetetlenség megközelíteni. A laza szerkezetű, improvizálásra mindig lehetőséget nyújtó darab történelmi kaleidoszkóp-ként működik. „...Jancsó állapotrajzot ad: ilyenek voltunk, ilyenek vagyunk. Olyan országban élünk, ahol az édesbús operettekbe feledkeznek milliók, ahol a dzsentris magyar nóta árnyékában ma is sorvad a magyar dal, ahol a munkás harci dal is kuplává silányulhat... tudatosan idéznek »történelmi alulnézetből« szinte mindnyájunkban emlékeket ébresztő dalokat, vicceket, frázisokat, igazságokat, közhelyeket. Oly gyorsan pereg az előadás, hogy csak másodsorra, harmadszorra érzékelhető, fejthető meg valamennyi, önmagánál többet jelentő mozzanat.” (1984. Petőfi Népe, Heltai Nándor: *Faustus doktor boldogságos pokoljárása*.)

A két nagyszabású produkció között, a Városi Tanács udvarán Katona Imre játszott társulatával misztériumjátékot.

A harmadik Várszínpadi produkció – ismét csak Sík rendezésében Módos Péter történelmi drámája, az *...és itt, a földön is*. A magyar drámairodalom sokszor földolgozott témájához nyúlt a szerző: István király és a régi, pogány vallást és társadalmi rendet követő lázadók összecsapásait vitte színpadra. Az ország legjobb színészeiből válogatható Sík, főszereplő Őze Lajos, de a kisebb szerepeket is kiváló színészek játszották – Benedek Miklós például egy spion. Látványos, hatásos és sikeres előadás lett belőle.

A könnyebb műfajt Fekete Sándor bohózata, a Bodrogi Gyula által rendezett *A Lilla villa titka* képviselte.

Az 1985-ös nyári évad visszafogottabb ugyan, de nem veszett ki belőle teljesen a kísérletező kedv. Az első bemutató a magyar drámairodalom régi, újból fölfedezett rétegéből emelte ki Szigeti József *A vén bakancsos és fia a huszár* című népszínművét. A budapesti Játékszínnel közös vállalkozásban készült a mű „*A népszínmű, abban az alakjában, melyben azt a nagy népszínműírók tették kedveltté, napjainkban már élvezhetetlen*” – írta 1899-ben Ady Endre. Azóta a helyzet mit sem változott. Történelem ugyan kísérletek a műfaj felélesztésére, a közönség jól szórakozik rajta. Többnyire a kritikusok is.

Ez az évad sem szűkölködött kuriózumokban. Két kortárs szerző darabja is színpadra került. Az első, Szabó György történelmi drámája, a *Kun László szerelmei* Ács János rendezésében, címszerepét a fiatal színész, Máté Gábor játszotta. A darab a tizenharmadik századba nyúl vissza, főszereplője a magyar történelem egyik tragikus sorsú királya.

A történelmi helyzet – mikor nem az – válságos: 1277. augusztus 26-án a morvamezei csatában a tizenöt éves IV. László és az idős Habsburg Rudolf seregei szétverik a cseh Ottokár hadait. Ez a harci tett nagykorúsítja a félig kun, félig Árpád-vére fiatal királyt, aki úgy érzi, hatalmát demonstrálnia kell, és megölet egy magyar nemest. Ez a dráma kiindulópontja. A fiatal, gyöngé jellemű király nem tudja eldönteni, hova tartozik, szilaj kun vére hajtja (a kunokat IV. Béla telepítette be a tatárjárás után elnéptelenedett Duna-Tisza-közbe, a barbár, kegyetlen, letelepedni nem hajlandó nép 40 000 lovassal komoly haderőt jelentett az ország közepén), kun szeretője is tüzeli, végül saját kunjai ölik meg.

A darab első része a történelmi tragédiák szabályai szerint zajlik, a második része azonban átcsúszik valamiféle furcsa komédiába, persziflázsba. Ács János nehezen küzd meg az írói bukfenccel, de sikerrel, – végül is érdekes előadás kerekedik a darabból.

A másik eredeti alkotás Gosztonyi János *Festett királya*. A rendezést Darvas Iván vállalta el, már maga ez a tény is minősíti a darabot. Gosztonyi pompás szellemességgel festi meg a Mohács utáni Magyarország képét. „*Tragikomédiának nevezi a szerző ezt a mélyen tragikus történelmi szatírt. A szemünk előtt többesélyes mérkőzés folyik a hatalomért, melynek során a résztvevők ételben talán válogatósak, de eszközökben nem. Már-már követhetetlen a »ki kit csap be« társasjáték, a marakodósi a koncert. A játékevezető – a pillanatnyi érdekviszony – meghatározza, hogy ki kivel szövetezzék ideiglenesen a harmadik ellen, s ezalatt az ország lassan, de biztosan omlik össze, süllyed el.*” (1985. Új Tükör, Stuber Andrea: Kórkép csata után)

Az évadot az immár hagyománnyá vált várfürdői gyerekelőadás teszi teljessé: Benedek Elek *Többsincs királyfi*-ját rendezi meg Katona Imre.

1986-os évad négy figyelmet érdemlő bemutatóval rukkolt elő: Vészi Endre *Don Quijote utolsó kalandja* a Tószínpadon került bemutatásra. Rendezője Kerényi Imre, főszerepét Gelley Kornél játszotta. Az előadás a veszprémi Petőfi Színház, a székesfehérvári Vörösmarty Színház és a Gyulai Várszínház közös produkciója. A közönség élvezi az előadást, a kritika nem: „*Kétségtelenül történelmi tapasztalatunk a normasértő entellektüel és a vasmarokkal simogató hatalom konfliktusa, ám ennek tipikus szereplői minden korban igen erős morális bázisról indulva – vagy ide érkezve – tudtak hőssé növekedni. Vészi Endre Don Quijotéjának viszont éppen a morális tartása hiányzik, így a döntő pillanatban végül is nincs mit megtagadnia sem.*” (1986. Pesti Hírlap, Pallagi Ferenc: Búsképű lovag a tavon)

A Várszínpadon a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház vendégszerepelt Gyurkovics Tibor új drámájával, a *Bombatólcsérrel* – amelyet tekinthetünk elő-bemutatónak is. A cím jelképes, többszörösen is. A helyszín, a kiskocsmá egy régen volt bombatólcsérbe épült, ahova le kell menni annak, aki testi vagy lelki szomjúságát csillapítani szeretné. Léner Péter rendezése mértéktartó, finoman cizellált – néha válik csak harsányabbá, de ez valószínűleg a tér nagyságának tudható be.

Sík Ferenc ebben az évben Háy Gyula *Attila éjszakái* című darabját állította színpadra. „*Mintha első drámájával jelentkezne az ifjú és tehetséges szerző. Minden együtt van ebben a darabban. Talán több is, mint amennyi befér: a hatalom ideiglenes nagysága, a lehetetlen háborúk és a lehetetlen béke viszonya, a rendre vágyó és kétellyel megáldott emberiség és a biztos titkot tudó hangyavilág találkozása, férfi és nő kapcsolat, és mindenekelőtt a mindent kinevető, mindenre érvénytelen pecsétet ütő idő és szükségszerűt kicsúfoló véletlen...*” (1986. Film Színház Muzsika, Bérczes László: Attila éjszakái) Talányos előadás születik, a közönség szereti, a kritika húzza. Ami fontos, Sík megkísérelte egy jó szerző

darabját színre vinni. Kinek volt igaza, a tapsoló nézőknek vagy a fanyalgó kritikusoknak, ki tudja, egy biztos: a magyar drámairodalom nyert a bemutatóval.

Az évad sikere, Gyárfás Miklós komédiája, a *Császári futam*, hőse egy mai vígjátékíró, aki szereplői helyébe képzelettel magát, és végigéli a maga alkotta képtelennél képtelenebb szituációkat – ez esetben Marcus Aurelius császár életét. Tordy Géza igaz színészi beleérzéssel rendezte meg a darabot.

A rövid hullámvölgy után, úgy tűnt, a színház visszanyeri régi lendületét, az 1987-es évben újból gazdag választékot kínált a nézőknek. Sánta Ferenc *Éjszaka* című drámája és Szentmihályi Szabó Péter Mikszáth-adaptációja – az *Új Zrínyiász* (áltörténelmi zenés játék) – után, Háy Gyula nagyszabású történelmi drámája, a *Mohács* került színre, Szirtes Tamás rendezésében. A pontosan szerkesztett, jól megírt dráma hűen fejezi ki a korabeli – és itt nem csak Mohácsra gondolok, hanem az ország zűrzavaros időszakaira egyaránt – politikai és közviszonyokat. „*Ha harminchat évvel a (megölt?) Mátyás virágzó birodalma után oda jut egy ország, hogy vezetői egymást rabolják, egymást fosztogatják és játsszák ki a »nagypolitikában«; ha oda jut a köznép, hogy Budán a magyarok »szinte újjászületnek« a mohácsi csatavesztés hírére, ott rettenetesen nagy a baj. Az ilyen ország túlélte önmagát, az ilyen országnak törvényszerűen pusztulnia kell... Mert azt azért mégse mondhatjuk, hogy ez a vezető réteg válogatás nélkül oktondi, buta, szűklátókörű, hiú és önző volt, és a pusztulásra ezért is megérett. Háy Gyula Mohács című tragédiájában ezeket a megközelítési pontokat keresi, ezekből építi fel a dráma szövetét, mely feszültségében, konfliktushelyzeteinek kibontakozásában túlzás nélkül mondhatóan – remekmű.* (1987. Békés Megyei Népújság, Sass Ervin: Mi történt Mohács előtt?)

A második nagyszínpadi bemutató, Sütő András *Álomkommandó* című darabja – annak ellenére, hogy remekmű – nem aratott osztatlan sikert. Az Auschwitzban játszódó történetnek ellenállt a vár idilli környezete, hiába próbálta a rendező, Sík Ferenc elidegeníteni azt, hiába a falak tetején feszülő szögesdrót, a díszlet nem volt képes azt az iszonyatot sugallni, amelyre a darabnak szüksége lett volna. Fontos előadás született pedig, szükség van rá, hogy az embereket szembesítsük a történelem szegyenletes pontjaival, hogy ne hagyjuk elfelejteni, a haláltáborok létezése óta ott leselkedik ránk alattomosan az újratörténelem veszélye.

Mint minden nyáron, bemutatásra került vígjáték is, nevezetesen Vaszary Gábor *Az ördög nem alszik* című, zenés bohózata, a Vidám Színpad művészeinek előadásában – és a Pécsi Balett új műsora is a szokásos sikert aratta.

Az 1988-as évad túl sokat markolt és roppant keveset fogott. Mindenféle műsor és program töltötte be a város összes játszható helyét: a Tőszínpadon és a várban Kodály-Rábai: *Kállai kettős*, *Ecseri lakodalmas*, Kodály *Székelyfonója* (a valaha maga is néptáncos Sík rendezésében) az Eck Imre koreografálta Bartók *Csodálatos mandarin* és Orff *Carmina burana*, *Betlehemes játék* és Rab Ráby-adaptáció, Csurka István darabja és Görgey Gábor *Szexbogyó* című bohózata, fesztivál, amelyen megismerhettük a határon túli líra gyöngyszemeit, de valódi, maradandó élményt nyújtó színházi előadás egyetlen akadt csak: Gosztonyi János *Andrássy út 60-ja*. Vitát indító és lelket felkavaró dráma ez, „...*publikuma két táborra oszlik. Az egyikbe azok tartoznak, akik a témáról részint személyes élményanyaguk, részint átlagon felüli olvasottságuk jóvoltából legalább annyit, vagy még többet is tudnak az inkriminált és sajnálatos ötvenes évekbeli eseményekről, mint a drámaíró. A másik csoportba azok sorolhatók, akik viszont éveik száma és átlagos tájékozottságuk miatt rácsodálkoznak a produkcóra... Ennek megfelelően a közönség egy része relatíve csatlódott... Míg a témában járatlan, zömmel fiatal nézők nem firtatják a dramaturgiai kérdé-*

seket, mert nekik az a fontos, amit itt és most tudnak meg... (1988. Magyar Hírlap, Mézszáros Tamás: Egy épület legendája.) A díszletet Menczel Róbert tervezte – bravúrosan – úgy alakítva a színpadteret földalatti labirintussá, hogy fölötté ott érezhették a nézők a több emeletes épületet.

Az 1989-es évadban a színház talán kevesebbet markol, de többet fog. Száraz György *Megközelíthetetlenje* – sajnos posztumusz ősbemutató – a rendszerváltás évének sajátos levegőjét sugározza. A főszereplő, Robespierre vesztét – a szerző szerint – ugyanis nem aljas indok, ellenkezőleg etikai megfontolásból elkövetett gyilkosságok sorozata, a politikai hajlékonyság tökéletes hiánya okozta. „Szabadság és egyeduralom, törvényesség és mézszárlás – az ellentmondások ugyanis népeink történetében szintén felbukkannak; a rideg és diktálta forradalmi következetesség és a szív diktálta, megalkuvás nélküli hajlékonyság antiteziseit úgy látszik a nagy előkép óta ismételjük (csak cinikusabban)” (1989. Magyar Hírlap, Lukácsy András: Robespierre – kettős tükörben.) Mégis, ez az egyetlen olyan előadás ebben az évadban, amely igényt tarthat az emlékezetre.

A Thália Színházzal közös produkcióban készült Tamási Áron-előadás, az *Ördögölő Józsiás* kissé avittasra sikerült, de a nézők szerették és Vinkó József bohózata a *Justitia kombinéban* – jól tölti be szerepét – nevette, Eörsi István kíváncsian várt bemutatója a *Jolán és a férfiak* minden rendezői igyekezet ellenére (Ács János vállalta a kilátástalannak tűnő munkát) gyöngére sikerült – a féligkész szobadarabot csak zavarta a vár oda nem illő környezete.

A Sík által újrarendezett, Száraz György írta *Nagyszerű halál* – színvonalas, a várt mértékben komoly és komor előadás lett.

1990-re mintha elfáradt volna Sík Ferenc. Kapkodó, színes, de súlytalan évad következett. Két vígopera: Mozart *A színigazgató* és Pergolesi *Az úrhatnám szolgáló*, Tersánszky *Kakukk Marcija* Sík rendezésében, Praxl zenés bohózata a *Hölgyeim elég volt*, líra- és népzenei fesztivál szórakoztatta a nézőket. Az egyetlen mérhető fajsúlyú előadás Márai Sándor *A kassai polgárok* című drámája volt, parádés szereposztással, Bessenyei Ferenc, Béres Ilona, Rubold Ödön, Götz Anna, Kállai Ferenc, Agárdi Gábor szereplésével. Az előadás Sík régi, nagy rendezéseinek fényét idézte vissza. Magát a darabot 1942 decemberében mutatták be, azóta nem játszották – több szempontból is ünnep volt tehát az este.

1991-re – úgy tűnik végleg – megváltozott a Gyulai Várszínház profilja. Magas színű klasszikus drámák, operák kerültek színre, kiszorult a kortárs dráma, noha soha ekkora szüksége nem volt még játszóhelyre, segítségre. Elegáns, klasszikus repertoár, csupa kiváló művész közreműködésével: Herczeg Ferenc *A Gyurkovics lányok* – rendezte Léner Péter, Shakespeare *Antonius és Kleopátra* – Sík, Erkel Ferenc *Hunyadi László* – Szinberger Sándor, Mórícz *Légy jó mindhalálig* – (musical változat) – Pincés István rendezésében.

Az egyetlen bemutatott kortárs mű, az akkor már hetven fölötti Székely János *Mórok* című darabja, amely a spanyolországi mór közösségek széthullását az erdélyi magyarság széthullásával vonja párhuzamba. A sajátos dramaturgiával épült, két helyszínen és korban játszódó darab nehezen állt össze egygé, ezt a gondot még a kolozsvári rendező, Tompa Gábor sem tudta megoldani maradéktalanul, talán azért, mert a különböző helyről érkező színészek más-más felfogásban játszva csak ritkán kerültek összhangba partnerükkel, szerepükkel és a rendezővel.

Az 1992-es évad egyértelművé teszi, az új irány nem véletlen, hanem koncepció. Ebben az évadban Páskándi Géza *Tornyot választok* című színműve az egyetlen kortárs darab, amelyet a '60-as évek végén írt. A darab ugyan elveszítette akkori politikai élet, de

aktualitását nem. Mindig új pártcsaták jönnek a régi helyett, és bár ma már senki sem dobathat ki valakit a toronyból eltérő politikai nézetei miatt, de gyakorta szívesen megtenné.

Az évad amúgy igen magas művészi színvonalú, Shakespeare *Macbethje* Sík rendezésében, *A Noszty-fiú esete Tóth Marival* Gali László rendezésében – a Nemzeti élvonalbeli színészeivel, Erkel Ferenc *Bán bánja* a Kolozsvári Magyar Operával közös produkcióban, Kacsóh–Heltai *János vitéze* kiváló énekesekkel, jazz-fesztivál ugyancsak a műfaj legjobbjáival.

Az 1993-as évad kiemelkedő eseménye Sütő András *Ugató madár* című darabjának ősbemutatója, amelyen a szerző is megjelenhetett, közösen ünnepelhetett a művészekkel, a közönséggel.

A Várszínpadon Shakespeare *Hamletje* Sík rendezésében – első osztályú szereposztásban.

Erkel Ferenc halálának centenáriumát ünneplendő, két operája is bemutatásra került, a ritkábban játszott *Brankovics György* és a gyakrabban műsorra tűzött *Bánk bán*, mindkettő a kolozsvári operával közös kiállításban, mulattatónak pedig Johann Strauss *Cigánybárója* Szinetár Miklós szakszerű rendezésében, a Tószínpadon. A fiatalságot a színiiskolák találkozója képviseli.

Csupa jólfésült évad. 1994-ben Erkel-operák, Goldoni *Csetepaté Chioggiában*, a Nemzeti Színház vendégjátékában, *Mária evangéliuma* a Madách Színház vendégjátéka, *Lear király*, Sík rendezésében, mulattatóul *Gül baba* a Tószínpadon, fesztiválok – lírai és jazz... Az egyetlen ami különleges, Pilinszky János *Urbi et Orbi* címmel előadott műve, Iglódi István rendezésében.

Úgy tűnhet, mintha az utolsó évek történetét kapkodva állítottam volna össze. Nem így van. Szinte minden előadásról elmondhattam, leírhattam volna, hogy jól sikerültek, mestermunkák. Egy valami tűnt el. A kereső szellem, az új darabok – amelyek néha tökéletlenek voltak, néha szellemi izgalmat kiváltók, de mindig újak, frissek. A Gyulai Várszínház kis időre otthont és támaszt adott a kortárs magyar szerzőknek. Ez az idő elmúlt. Készülhetnek szakmailag kiváló előadások, az a színház, amelyik elutasítja, illetve nem keresi a kapcsolatot az élő írókkal, halott színházzá válik. Remélem, a Gyulai Várszínház nem lesz az.